

Antievropski diskurs i negativna slika Evropske unije u srpskim medijima¹

Brankica Drašković²

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Srbija

Dragana Prodanović³

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Srbija

Ksenija Pavkov⁴

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Srbija

doi: 10.5937/comman11-11847

Sažetak: Predmet ovog istraživanja je predstavljanje procesa i aktera evropeizacije u srpskim medijima. Analizom su obuhvaćena 243 teksta uzorkovana u periodu od 13. do 19. juna 2016. godine u onlajn izdanjima dnevnih novina *Danas*, *Informer*, *Politika* i *Blic*. Evropeizacija u radu nije posmatrana samo kao tehnička strana ovog procesa, nego je sagledana šire, kao diskurzivna praksa kojom se društvene i političke aktivnosti opisuju, objašnjavaju i definišu. Za utvrđivanje ključnih mehanizama uz pomoć kojih se kreira predstava o evropeizaciji, te akterima tog procesa, primenjena je metoda kritičke analize diskursa. Posebna pažnja posvećena je analizi leksičkih konstrukata i metafora kojima se opisuje proces evropeizacije. Budući da nas je u radu interesovalo koliko je predstavljanje tog procesa u medijskom diskursu izmenjeno u odnosu na 2012. godinu, primenjena je i komparativna metoda kao dopunska. Rezultati analize pokazuju pojačan evroskeptizam i u medijskom diskursu i u diskursu aktera procesa evropeizacije. Okosnicu negativne predstave o EU u diskursu političara i državnika čine i dalje implicitni i eksplicitni konstrukti nestabilne, prevrtljive i neodgovorne EU koja preti, naređuje i ponižava. Izrazi antievropski stavovi izraženi kroz otvoreni govor mržnje, kao i kroz banalizaciju i spektakularizaciju ove teme. Analiza pojmovnih metafora datog uzorka pokazala je da se ranije uočeni obrasci konceptualizacije Evropske unije kao uzora, onoga čemu se teži, nisu promenili i da su i dalje prisutni u diskursu srpskih medija.

Ključne reči: evropeizacija, medijske predstave, medijski diskurs, mediji, Srbija

¹ Ovaj rad predstavlja deo istraživanja u okviru projekta *The European Union in the media and on social networking sites* koji finansira Regionalni program za promociju istraživanja u društvenim istraživanjima, Univerzitet u Friburgu, Švajcarska.

² Kontakt sa autorkom: brankica.draskovic@ff.uns.ac.rs.

³ Kontakt sa autorkom: dragana.prodanovic@ff.uns.ac.rs.

⁴ Kontakt sa autorkom: ksenija.pavkov@gmail.com.

1. Kontekst

Za čitavu Evropu 2016. bila je godina najvećih izazova još od završetka Drugog svetskog rata. Teroristički napadi, milionske kolone izbeglica s Bliskog istoka, te politički i ekonomski problemi unutar same Unije stavili su je na najveći test još od njenog osnivanja. Takva konstelacija stvari nužno se odrazila i na zemlje koje pretenduju na članstvo, budući da nisu više samo one, nego je i sama Unija u procesu tranzicije. Ta tranzicija podrazumeva pokušaje pronalazjenja rešenja za probleme, od kojih su tri ključna: izbeglička kriza, pretnja terorizma i izlazak Velike Britanije iz Evropske unije (Bregzit). Ukoliko pokušamo da ih posmatramo hronološki, a imajući u vidu intenzitet nabrojanih uticaja na evropsku krizu, valjalo bi na prvo mesto staviti izbegličko pitanje⁵. Odgovor na migrantski izazov podelio je Evropu, pa tako ni do danas nije nađena zajednička politika za rešenje te situacije. Kao glavni akter na evropskoj sceni pojavila se Nemačka, a politika „otvorenih vrata“ nemačke kancelarke Angele Merkel nije naišla na odobravanje svih država članica⁶. Prvi put od uspostavljanja bele šengenske zone, pojedine evropske zemlje uspostavile su kontrolu na svojim granicama, a po prvi put i od pada Berlinskog zida, na starom kontinentu se grade zidovi. Žičana ograda koju je 2015. podigla Mađarska na granici sa Srbijom bila je prva; usledila je ona na granici Srbije i Hrvatske, a potom i druge. Zatvaranje takozvane „balkanske rute“ primoralo je migrante da traže alternativne puteve ka Evropi, što je povećalo broj stradanja⁷. Paralelno sa jačanjem žičanih ograda, demokratski temelji Unije postajali su sve nestabilniji, a nehuman odnos pojedinih članica prema izbeglicama i ekonomskim migrantima stavio je pod znak pitanja neke od njenih osnovnih vrednosti. Situacija se nužno odrazila i na ekonomiju, pa se tako borba za smanjenje siromaštva suočava sa novim izazovima⁸.

⁵ U 2015. godini je registrovan rekordan broj tražilaca azila. Prema podacima Eurostata, iznosi 1,2 miliona (prema Eurostat, 2016) Broj izbeglica koje su tokom 2015. godine ilegalno ušle u Evropu bio je najmanje šest puta veći od prethodnog rekorda koji je postavljen 2014. godine. Podaci Fronteksa – evropske agencije za spoljne granice pokazuju da se trend rasta nastavio i u 2016. godini, pa je broj tražilaca azila u prvoj četvrtini 2016. bio veći za preko 50 odsto nego što je bio u prvoj četvrtini 2015. godine (prema Frontex, 2015).

⁶ Posebno suprotstavljene su zemlje takozvane Višegradske četvorke (Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska), kao i Austrija, a naročito ozloglašena zbog nehumanog odnosa prema izbeglicama postala je Mađarska.

⁷ Samo tokom 2015. preko 3.700 ljudi utopilo se u Sredozemnom moru pokušavajući da se domognu spasa u nekoj od evropskih država, govore podaci Međunarodne organizacije za migracije (prema Missing Migrants Project, 2016)

⁸ Nacrt evropskog budžeta za 2017. godinu najbolje svedoči o uticaju migrantske krize na evropsku kasu. U odnosu na prethodnu godinu, fondovi namenjeni nerazvijenim evropskim regionima umanjeni su za skoro 24%, dok su izdaci za migracije uvećani za skoro 25% (prema European Council, 2016)

Istorijski primeri nas uče da ekonomske nestabilnosti po pravilu uzrokuju glasniju nacionalističku retoriku, pa je tako i ovog puta: širom kontinenta organizuju se marševi desničara, a ekstremno desne stranke već su ušle u pojedine parlamente država članica. Ovom trendu na ruku ide i rastuća pretnja od terorizma koji je dodatno doveo do rasta negativnog stava prema islamu, pa time i prema milionima izbeglica, što dodatno podiže tenzije i otežava pronalaženje rešenja za krizu. Evropa je u strahu, do nedavno stabilne demokratije ranjivije su nego ikada posle Drugog svetskog rata, jer se više ne može predvideti gde je (i ko je) potencijalna meta.

Veliki udarac za EU – politički, bezbednosni, ali i psihološki – bio je i Bregzit, odnosno izlazak Britanije iz bloka, što je presedan u višedecenijskoj istoriji Unije. Do tada, Unija je imala imidž prosperitetne organizacije, koja donosi dobrobiti svim svojim članicama. Bregzit je otvorio mnoga pitanja, ali čak i pre britanskog referenduma raspravljalo se o tome koliko je EU efikasna sa mehanizmima, institucijama i načinom odlučivanja. Međutim, nakon što je tesna većina Britanaca rekla istorijsko *ne* Uniji, postalo je jasno da će EU morati da menja svoju paradigmu.

Rešavanje nabrojanih problema stavilo je politiku proširenja u drugi plan. Za zemlje koje pretenduju na članstvo to može da znači još više vremena u predvorju Unije. Iako je Srbija decembra 2015. godine, dve godine nakon formalnog pokretanja pregovora sa EU, zvanično otvorila prva poglavlja u pregovorima, istraživanja javnog mnjenja pokazuju da je podrška građana pridruživanju manja od 50 odsto.⁹ Na evroskeptičan stav građana Srbije su uticali potresi unutar same Unije, ali i pojedine specifičnosti lokalnog društveno-političkog konteksta, time i samog pregovaračkog procesa. Početak pregovora za Srbiju razlikuje se od onog za druge zemlje zbog toga što se od Beograda očekuje i normalizacija odnosa sa Prištinom. Stoga su i prva otvorena poglavlja bila upravo poglavlje 35 (normalizacija odnosa sa Kosovom), te poglavlje 32, koje se tiče finansijske kontrole. Iako je otvaranje ključnih poglavlja 23 (reformna pravosuđa i osnovna prava) i 24 (pravda, sloboda i bezbednost) bilo najavljivano za proleće 2016. godine, to je nekoliko puta odlagano, zbog „kočenja“ najmlađe članice. Hrvatska je u Briselu odbijala da dâ saglasnost na otvaranje, što je dovelo do zaoštavanja odnosa između dve zemlje. Nacionalistička retorika pojačana je

⁹ Prema Istraživanju javnog mnjenja Kancelarije za evropske integracije, u decembru 2015. godine na referendumsko pitanje „Da li podržavate uklanjanje Srbije u EU?“, skoro polovina, odnosno 48 odsto građana Srbije glasalo bi „za“, njih 28 odsto bi glasalo protiv, 15 odsto ne bi glasalo, dok devet odsto ne zna šta bi odgovorilo (prema Kancelarija za evropske integracije, 2015)

na obe strane, a stereotipi su počeli da oživljavaju. Ipak, Srbija je sredinom jula postavila „kamen temeljac“ za ono za šta poglavlja 23 i 24 slove u samoj Uniji, čime je započeta nova faza evropskih integracija. Uprkos tome što aktuelna srpska vlast pridruživanje predstavlja kao prioritetni spoljnopolitički cilj, u prethodnom periodu ojačala je i saradnja Beograda i Moskve. Osim povećanog pritiska Kremlja na srpske institucije i vladu, primetan je i rast ruske „meke moći“: u Srbiji su se pojavili ruski mediji, te otvorile ruske nevladine organizacije, a u parlament su ušle i stranke koje otvoreno zagovaraju antievropsku i proruskopolitiku. Zvanični Berlin, koji je u aktuelnoj situaciji u EU, a na spoljnopolitičkom nivou, preuzeo ulogu koju je do izbijanja krize imao Brisel, nekoliko puta je izrazio zabrinutost zbog širenja uticaja Rusije na Zapadnom Balkanu i u Srbiji. U takvom kontekstu, malo ko se usuđuje da prognozira kada će Srbija postati punopravna članica EU, dok aktuelne vlasti najavljuju da će pregovori biti završeni do 2019. godine.

Na ovaj način izmenjen društveno-politički kontekst na evropskom i na lokalnom nivou, uslovio je i razlog ovog istraživanja. Pod pretpostavkom da su izmenjene okolnosti uticale i na strategiju medijskog predstavljanja, cilj rada je bio da se rezultati analize uporede sa strategijama evropeizacije od pre tri godine, odnosno da se utvrdi da li su se i koliko međusobne predstave Srbije i Evropske unije o procesu evrointegracija i njegovim glavnim akterima izmenile.

2. Teorijski okvir

Predmet ovog istraživanja je analiza predstavljanja procesa i aktera evropeizacije u srpskim medijima. U radu evropeizacija nije posmatrana samo kao tehnička strana ovog procesa nego je sagledana šire, kao diskurzivna praksa kojom se društvene i političke aktivnosti opisuju, objašnjavaju i definišu. Drugim rečima, evropeizacija se razume kao značenje koje se proizvodi unutar diskursa, koji je definisan načinom na koji su predstavljeni akteri, kao i postupci unutar ovog procesa.

Svaki identitet, pa tako i nacionalni, a potom i nadsacionalni uspostavlja se posredstvom ideje različitosti, odnosno *drugosti*, budući da je za proizvodnju značenja ključna upravo različitost – „ono što označava nije crvena ili esencija „crvenosti“, nego razlika između crvene i zelene“ (Hall, 1997b: 31). Tako i ideja o evropskom identitetu (videti npr. Jezernik, 2007) funkcioniše kao diskursni konstrukt kojim se akteri ujedinjuju ili razdvajaju. U kontekstu evrointegracija ove procese razumemo kao „proširenje“, odnosno „pridruživanje“, što je dalja

osnova podele na „nas“ i „njih“. Upravo ta distinkcija funkcioniše i kao osnovni model za uspostavljanje odnosa između država koje pretenduju na članstvo u EU, te onih koje su već članice. Drugačije rečeno, diskurs Evrope uslovljen je diskursom neevrope, gde regija pod političkom odrednicom Zapadni Balkan¹⁰ ima specifičnu poziciju. Konstrukt Balkana, koji je u procesu evrointegracija sveden na konstrukt Zapadnog Balkana, u evropskom kulturnom krugu još od polovine XIX veka ima status Drugoga, izuzetno značajnog za kreiranje evropskog identiteta unutar same Evrope (Šterk, 2001).

Da bismo sagledali kako se ideja Evrope, te evropski zvaničnici i konkretni događaji predstavljaju u javnom diskursu u Srbiji, za shvatanje tog procesa poslužio nam je koncept medijskog predstavljanja (reprezentacije), koje nikada nije samo refleksija stvarnih događaja, nego podrazumeva „aktivan proces selekcije, prikazivanja, strukturisanja i oblikovanja: ne samo preneti već postojeće značenje, nego i aktivno raditi na tome da stvari dobijaju značenje“ (Hall, 1982 prema Brigs & Kolbi, 2005: 470). Na taj način, stvaraju se „mentalni modeli“ (Van Dijk, 1998: 79) koje korisnici medija koriste pri interpretaciji prezentovanih sadržaja, u ovom slučaju sadržaja koji se bave procesom evropeizacije. Dalje, razumevanje sadržaja utiče i na kreiranje stavova, a potom i ponašanja medijskih konzumenata, jer često izlaganje medijskim sadržajima može dovesti do toga da publika prihvati dominantne kodove u kojima se u medijima prezentuje neka tema (Gerbner, 1986: 18–37). Medijskim predstavljanjem je, dakle, uslovljena i pozicija teme evropeizacije u vanmedijskoj sferi.

3. Metod

Za utvrđivanje ključnih mehanizama uz pomoć kojih se kreira predstava o evropeizaciji, te akterima tog procesa, u radu je primenjena metoda kritičke analize diskursa. Ova metoda pokazala se kao posebno pogodna za ovakav tip istraživanja, budući da uzima u obzir i širi kontekst, te omogućuje da se kvalitativnim pristupom analizira ne samo jezička struktura tekstova, nego i šira društveno-politička klima. Oslonac analize je posebno bio na sociokognitivnom pristupu Van Dejka (Van Dijk, 2001), koji, osim analize tekstova na

¹⁰ Regija koja se danas naziva Zapadni Balkan potiče iz terminologije Evropske unije i obuhvata pet država bivše Jugoslavije (Srbija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Hrvatska i Crna Gora) i Albaniju. Proistekao je iz pojma Jugoistočna Evropa koji je prvobitno bio odrednica za zemlje koje nisu bile zaključile Sporazum o pridruživanju. (Detaljnije videti u Vodiču kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju str. 51, <http://www.isac-fund.org/download/VodicSSP2008.pdf>)

osnovu makrostruktura, omogućava i dubinsku analizu mikrostruktura kao što su sintaksičke i semantičke strukture, leksički konstrukti, metafore, različite diskursne strategije.

„Za izučavanje novinskog diskursa, ova vrsta lokalne analize ili analize mikronivoa je posebno značajna jer omogućuje da se utvrde društvene tvrdnje i pretpostavke, kao i druge implikacije novinskog diskursa koje mogu biti relevantne za ideologije koje su u njihovoj osnovi“ (Van Dijk, 1988: 170)

Da bi se objasnili modeli diskursnih struktura i strategija u određenom tekstu, Van Dejk ističe da se one moraju najpre ispitati u širem kontekstu kulturnih, društvenih i institucionalnih ograničenja (Van Dijk, 1988: 10). Da analiza diskursa „nije samo jezička analiza tekstova“, odnosno da se tekst mora posmatrati i tumačiti u okviru ideoloških, političkih, socijalnih i drugih okolnosti koje utiču na konstruisanje novinske priče, smatra i Ferklaf (Fairclough, 2003: 3). Ova teza primenjena na medijsku scenu, kako se smatra, lako je proverljiva u dnevno-političkoj praksi Srbije jer je „kontrola medijskog diskursa (uređivačka politika) jedan od dominantnih obrazaca ponašanja kako političkih, tako i ekonomskih, centara moći“ (Valić Nedeljković & Kleut, 2013: 65).

U prvom delu rada predstavljamo semantičku analizu imeničkih i glagolskih oblika kojima se opisuju odnosi među akterima evropeizacije. Posebno nas je interesovalo kako se u medijskim tekstovima leksički oblikuju aktivnosti predstavnika i institucija Evropske unije, a kako aktivnosti državnika i institucija iz Srbije. Takođe, pratili smo i treće aktere koji se pojavljuju, poput zvaničnika Rusije, Amerike i Kine čiji diskurs je veoma indikativan za kontekst u kojem se odvija proces evrointegracije Zapadnog Balkana. Na osnovu ove analize pronalazimo preovlađujuće konstrukte u ovim predstavama. U drugom delu predstavice analizujemo metafora kojima se konceptualizuje proces evropeizacije i odnosi među akterima u ovom procesu, kao i retoričke strategije u naslovima tekstova.

Analizom su obuhvaćeni tekstovi koji su objavljeni u onlajn izdanjima dnevnih novina *Danas*, *Informer*, *Politika* i *Blic*. Izbor medija načinjen je na osnovu kriterijuma uticajnosti, odnosno posećenosti i čitanosti, različitog formata, kao i njihove uređivačke politike koje oslikavaju i različita političko-ideološka usmerenja. Uvrštavanje u uzorak dnevnog lista *Informer* napravilo je veliku razliku u odnosu na rezultate istraživanja 2012. godine. Nametnuvši se kao provladin list i jedan od najtiražnijih dnevnika u Srbiji, u periodu između 2012. i 2016. agresivnom senzacionalističkom uređivačkom politikom, ali i bezrezervnom podrškom svim trima sastavima Vlade Srbije, ovaj list neretko postavlja teme na

dnevni red u javnom diskursu i targetira sve one koji nisu saglasni sa politikom koju vodi Vlada Srbije predvođena Aleksandrom Vučićem. Simptomatičan je i podatak da je dnevni list *Informer* u registar Agencije za privredne registre uveden 11. aprila 2012, nepunih mesec dana pre izbora za narodne poslanike održanih te godine, na kojima je Srpska napredna stranka preuzela većinsku vlast u zemlji. Bez obzira na senzacionalistički način izveštavanja, čestu upotrebu govora mržnje prema raznim domaćim i stranim akterima političkog života, ovaj dnevnik i njegov vlasnik i glavni i odgovorni urednik Dragan J. Vučićević uživaju veliku podršku premijera Aleksandra Vučića.¹¹

U posmatranim medijima o temi evropeizacije objavljena su 243 teksta. Uzorak je prikupljan tokom sedam dana: od 13. do 19. juna 2016. godine. Metodološku osnovu istraživanja predstavljalo je sastavljanje kodnog lista i formulisanje analitičkih varijabli u njemu na osnovu teorijskih okvira i rezultata prethodnih istraživanja. Svaki pojedinačni tekst kao jedinica analize šifriran je na način da nosi skraćenu oznaku zemlje i medija (SRBL, SRP, SRI, SRD), datum objavljivanja i redosled u kodnom listu.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Evropska unija kao destabilizator i neprijatelj Srbije

Rezultati analize pokazuju da je antievropski diskurs u medijskom predstavljanju evrointegracija izraženiji nego pre tri godine, što je direktna posledica izmenjenog društveno-političkog konteksta. Antievropski diskurs mnogo je eksplicitniji kod glavnih aktera (srpskih zvaničnika) čije izjave se prenose u izveštajima, ali i u diskursu koji konstruišu novinari u analitičkim tekstovima (komentarima). Različiti subjekti, kao i u prethodnom istraživanju, „u odnosu na značaj pozicije na kojoj se nalaze, drugačije kvalifikuju proces pridruživanja Evropskoj uniji, a samu zajednicu vide kao organizaciju sa više lica“ (Drašković & Kleut, 2013: 129). U zadržanom diskursu ona je *prevrtljiva* (1a), *licemerna* (1b) i *neodgovorna zajednica* (1c) koja sopstvenim primerom nimalo ne ohrabruje razloge Srbije za ulazak u Evropsku uniju (1d) jer ona, kako u jednoj analizi autor komentara ističe, „svojim jakim „birokratizmom sputava slobode,

¹¹ Tako je krajem prošle godine glavni i odgovorni urednik *Informera*, nakon što je uzbunio javnost najavama navodnog državnog udara za čiju organizaciju je optužio dve ministarke iz aktuelne Vlade Srbije, predsednika Republike Srbije, Socijalističku partiju Srbije, policiju, mafiju, pojedince iz Srpske napredne stranke, dnevni list *Kurir* i *TV N1*, dobio u javnosti zaštitu premijera Vučić koji je, upitan da prokomentariše Vučićevićeve navode, rekao: „Vučićević je častan i pristojan čovek koji je mnogo bolji novinar od onih koji se sa njim sprdaju“.

a političkom korektnošću zapadne demokratije pretvara u islamističke džamahirije“ (SRD17_1).

(1a) ... *treba da budu predvidiv partner* (SRBL13_5).

(1b) *U EU postoji i narativ koji kaže da ovo nije proširenje nego konsolidovanje* (SRP16_1).

(1c) *Evropska unija ne treba da se zadovoljava time da ustupa prostorije u kojima će se predstavnici Beograda i Prištine sretati i biti nemi svedok tih razgovora, jer su oni kao posrednici u tim pregovorima na sebe preuzeli brojne odgovornosti za sprovođenje dogovor* (SRP19_8).

(1d) ... *institucionalni aparat EU nije dorastao rešenju problema... odsustvo vizije i ambicije u političkim krugovima... EU je bila disfunkcionalna i dan danas živi svoje krizno stane* (SRBL14_14).

Iz navedenih primera jasno je da su se uz staro nezadovoljstvo predstavljeno kao „podanički odnos i osećaj poniženosti“ (Drašković & Kleut, 2013: 129) u kontekstu otvaranja pojedinih pregovaračkih poglavlja razvile još negativnije slike koje nisu samo posledica krize u EU izazvane Bregzitom i odnosom prema migrantskoj krizi, nego i reakcija na poteze srpskih zvaničnika u sprovođenju prihvaćenih obaveza i trenutne spoljnopolitičke orijentacije Srbije ka Rusiji. Narastajući antagonizam, sasvim očekivano, najprisutniji je u prorežimskim i tabloidno orijentisanim medijima i posledica je paranoičnih ispada pojedinih novinara i urednika, naročito lista *Informer*. Kako bi se opravdali politički činovi, pre svega premijera Aleksandra Vučića, i pojačao evroskepticizam kod građana, koristi se veoma ekspresivna leksika. Evropska unija uz NATO i SAD se zapravo predstavljaju kao perfidni neprijatelji koji teže da „destabilizuju (2a) unutrašnje prilike i zemlju „gurnu u novi ciklus haosa i nestabilnosti“ (2b).

(2a) *Ovde nije reč o brizi za ljudska prava, za vladavinu prava, ovde je reč da neko pokušava da ospori izbornu pobedu Aleksandra Vučića i SNS* (SRB13_5).

(2b) *Njihov ultimativni interes jeste podeljena, posvađana, unutar sebe zakrvljena i u svakom smislu slaba Srbija* (SRI19_1).

Da bismo pojasnili primer (2b), treba napomenuti da je otkazivanju najavljenih poseta premijera Vučića Briselu i Sjedinjenim Američkim Državama u junu ove godine, kada je prikupljen materijal za ovo istraživanje, kao i van-

rednom sastanku premijera Vučića sa šefom delegacije EU u Srbiji Majklom Devenportom i američkim ambasadorom u Republici Srbiji Kajlom Skotom, prethodio opširan tekst objavljen u *Informeru*, u kojem se Evropska unija i SAD eksplicitno optužuju za podrivanje aktuelne Vlade Srbije.¹² Taj tekst je u okviru izveštaja sa vanrednog sastanka premijera sa zapadnim zvaničnicima objavljenog na sajtu ovog lista u posmatranom periodu hiperlinkovan pod naslovom: *KREĆE UBIJANJE VUČIĆA! Informer ima dokaze, EU i SAD organizuju ekstremiste da prave HAOS U SRBIJI! (SRI13_3)*.¹³

Dakle, Unija kao zajednica grupe zemalja veoma asimetrične političke i ekonomske moći, birokratizovanim institucijama i antislamistički opredeljena, koja pritom i „zabija nož u leđa“ Srbiji ne treba da bude politički i socijalni model razvoja srpskog društva i države. I u primeru komentara objavljenog u *Politici (SRP_14_6)*, autor pribegava neobičnoj strategiji iskazivanja antievropskog stava. On eksplicitno podržava usaglašavanje pravosudnog sistema Srbije sa onim što propisuje Evropska unija, ali dalje u tekstu bira i navodi čitav niz primera najbizarnijih i zastarelih zakonskih rešenja koja postoje u zemljama članicama EU, te tako na implicitnom planu ismeva ceo proces. U tom kontekstu se pojavljuje i sledeća rečenica: „Pravo na proizvodnju domaće brlje može da bude barijera za ulazak u članstvo u EU, mnogo više od pristanka na kaznu ako ne držimo dete za ruku dok se ono igra balonom napunjenim helijumom” (SRP14_6). Ovde se pribegava starom argumentu kojim se i ranije manipulisalo u medijima: da će srpskog domaćina ulazak u Evropsku uniju koštati mogućnosti domaće proizvodnje rakije. U primerima koje navodimo (3a–b) kao antievropski argument navodi se priznavanje nezavisnosti Kosova.

¹² U tekstu se ne imenuje nijedan zvaničan izvor, a između ostalog se kaže: „Ambasadori EU i SAD Majkl Devenport i Kajl Skot lično učestvuju u pokušaju stvaranja haosa u Srbiji i destabilizaciji vlasti Aleksandra Vučića, otkriva *Informer!*“ Ova dvojica zapadnih zvaničnika se dalje u tekstu optužuju da planiraju da radikalizaciju već postojećih građanskih protesta na ulicama, što bi vodilo do „totalne blokade gradova po Srbiji, izvođenja radnika, siromašnih građana i studenata na ulice i čak izazivanja fizičkih sukoba sa policijom i pristalicama SNS koji bi bili uvod u 'vanredno političko stanje!'“ Nepotpisani autor teksta tvrdi da je *Informer* „došao u posed dokumentacije“ u kojoj je detaljno preciziran ovaj plan u šest tačaka čiji sadržaj se prenosi u tekstu, a kao njegov krajnji cilj navodi se „nasilno zauzimanje institucija, pa čak i sukobi s MUP i pristalicama SNS.“ U posebnom okviru uz ovaj tekst *Informer* je objavio i komentar premijera Aleksandar Vučića na navode iz teksta u kojem se u vidu njegovog direktnog citata prvo kaže: „Zapad plaća sve koji pljuju Vladu!“ a onda i da je „mandatar Aleksandar Vučić izjavio juče da to što Zapad finansira organizatore protesta 'Ne da(vi)mo Beograd' i 'Podrži RTV' nije ništa novo, ali i da on ne strahuje o toga jer ima podršku naroda“.

¹³ Na sadržaj ovog teksta reagovala je i Evropska komisija zvaničnim saopštenjem da su „u potpunosti bez osnova navodi glavnog i odgovornog urednika lista *Informer* Dragana J. Vučićevića u kojim on optužuje EU i SAD za zaveru“, a nakon mnogo reakcija na ovaj tekst u javnosti, oglasila se i Srpska napredna stranka saopštenjem u kojem se kaže da se „SNS zalaže za uređenu i modernu državu, slobodu govora i za sve demokratske principe“ i dalje: „Poručujemo da je Srbija slobodna zemlja u kojoj vladaju medijske slobode i da baš svako ima pravo iznese svoje mišljenje...“

(3a) *Pohvalnije bi bilo definisati pritiske Zapada na Beograd kao naum da sa pomakom pregovora o članstvu Srbije u EU nametne obaveza priznavanja nezavisnog Kosova* (SRP14_7).

(3b) *No, hajde to. Nego, „Sveta poglavlja“ za naš afrički „put za (rudnik dijamanta) Katangu“, biće, ne blokira samo Hrvatska, već se nešto nećkaju i pravoslavna braća Rumuni, pa Bugari i tome slično. Prodadosmo li, dakle, pre tri proleća, džaba „veru za večeru“, Kosovo i Metohiju za „otvaranje poglavlja do Vidovdana 2013“, a od tada – puć?* (SRD14_2)

U drugom primeru autor poredi proces pridruživanja EU sa putem za rudnik dijamanta, snažno aludirajući na poznati film jugoslovenskog reditelja Živojina Pavlovića iz 1987. godine „Na putu za Katangu“ u kojem glavni junak, sanjajući o lagodnom životu, želi da proda očevo imanje da bi se zaputio u afrički rudnik u kojem ga čekaju dijamanti. Evropska unija ovde je predstavljena kao utopijsko mesto koje u realnosti nikad nije doraslo nečijem snu o sebi. U drugoj rečenici izborom leksičkih sredstava, arhaičnim glagolskim oblikom i upotrebom sintagme „vera za večeru“, karakterističnom za korpus srpske epske poezije, u okviru kojeg Kosovo zauzima centralno i gotovo mitsko mesto, autor pokušava da apeluje na čitaoca i na emotivnom nivou.

Negativna slika Unije gradi se i na primerima koji dovode u pitanje sistem vrednosti na kojem je osnovana, pre svega antifašističke vrednosti. Najeklatantniji primer je najavljena izložba u EU parlamentu posvećena kardinalu Alojziju Stepincu¹⁴ kojom se apostrofiraju zategnuti odnosi Srbije i Hrvatske. „Nećuveno je da se u evropskoj instituciji vrši pokušaj rehabilitacije osuđenog ratnog zločinca“ (SRI15_2), poručuje se u zvaničnim reakcijama Briselu, upozoravajući da „izložba o Stepincu produbljuje podele“ (SRI15_7).

4.2. Malo ljubavi i podrške za Evropu

Kada je reč o diskursu predstavnika političkih tela i državnih organa EU, njega i dalje karakteriše birokratski jezik sa diplomatskim rečeničnim konstrukcijama i frazama kojima, posredstvom dijaloga sa političkim rukovodstvom Srbije ili u pojedinačnim ocenama napretka Srbije u ispunjavanju preuzetih obaveza, šalju poruku javnosti u Srbiji. Unija je i dalje *zabrinuta, nezadovoljna i nepopustljiva*.

¹⁴ Kontroverzni zagrebački nadbiskup u vreme Drugog svetskog rata Alojzije Stepinac je 1946. godine osuđen zbog saradnje s italijanskim i nemačkim okupatorom i ustaškim režimom u NDH, za prisilno katoličenje Srba, ali i za neprijateljsku propagandu posle kraja rata čiji je cilj bio ugrožavanje državnog uređenja FNRJ.

(4a) *Portparolka Evropske komisije Maja Kocijančić ozbiljno zabrinuta za promene u RTV-u (SRI16_7).*

(4b) *Očekujemo da Srbija formira vladu i da se nastavi rad na zajedničkoj agendi (SRBL13_8).*

(4c) *Srbija zna da je ključ daljeg napretka u pristupnim pregovorima normalizacije odnosa sa Kosovom i tu neće biti popuštanja (SRBL16_6).*

Evropski zvaničnici predstavljaju srpskih političara o pogoršanju odnosa EU i Srbije demantuju obrazlažući da do „nesuglasica i različitih mišljenja dolazi svakodnevno u pregovaračkom procesu, ali da to ne ugrožava evrointegracije“ (SRBD15_8). Retorika evropskih zvaničnika i dalje u fokusu ima i reči *podrške* i *ohrabrivanja*. Kao najistaknutiji akter u toj podršci javlja se Nemačka, koja se predstavlja kao čvrsta osovina koja je „spremna da vuče“ ceo Zapadni Balkan.

(5a) *Perspektiva EU nije siva, a Srbija u njoj ima budućnost (SRI16_4).*

(5b) *Treba da nastavimo da se krećemo u smeru koji će podrazumevati da Berlin lobira za Srbiju u Briselu (SRD19_1).*

(5c) *Berlin želi stabilan i bezbedan Balkan u Evropskoj uniji i Rusiju što dalje od regiona (SRD18_2).*

S druge strane, u analiziranim tekstovima EU svoj autoritet nameće i kroz *oštre pretnje* i zahteve. Vrlo eksplicitno traži da se Srbija izjasni o „evropskom putu“, odnosno odabere stranu EU ili Rusija i prestane da bude drčna i da „pokazuje mišiće Briselu“ (SRD15_1).

(6a) *Ako Srbija hoće u Evropsku uniju, nećete moći da sedite na dve stolice istovremeno (SRD14_1).*

(6b) *Srbija, ako želi da postane članica Unije treba da izabere određen sistem vrednosti, a politički sistemi Rusije i EU se razlikuju. Stoga, Beograd treba da se usklađuje sa odlukama EU (SRD19_1).*

Ozbiljni u svojim zahtevima, EU zvaničnici vide sebe, dakle, kao strogog i otrežnjujućeg aktera, ali i kao zaštitnika. Ukoliko Srbija bude poslušna i posvećena, EU će je „priviti na grudi“ čime implicira majčinski odnos koji mora biti zasnovan na međusobnom razumevanju i ljubavi i složnosti.

(7a) *Moramo opet priviti Srbiju na evropske grudi – početak je učinjen i dobro je što je tako (SRBL15_11).*

(7b) *Budite ubedljivi pokažite vašu volju i posvećenost, malo ljubavi i podrške za Evropu je neophodna. Volite Evropu i pokažite joj to (SRI16_4).*

(7c) *Evropa je timski napor, koji može da bude uspešan samo ako radimo zajedno. Nemačka želi da doprinese zajedničkom napretku, ali da bismo to učinili, mora svako od nas da stavi sebe u tuđe cipele (SRI16_4).*

4.3. Mali smo, ali smo snažni

U analiziranom korpusu posmatrali smo i kako na osnovu svih utvrđenih predstava o Evropskoj uniji izgledamo sami sebi, jer predstave o „drugima“ uvek su i predstave o nama samima. Uglavnom uz pomoć ekspresivnih stilskih figura konstruišu ih, s jedne strane, u govorenom diskursu zvaničnici Srbije i eksperti, a sa druge strane, u pisanim interpretacijama novinari i kolumnisti. Oba diskursna nivoa imaju različito viđenje Srbije s obzirom na ideološki kod. U odnosu na prethodno istraživanje, Srbija i dalje sebe vidi kao *evroapatičnu i evroskeptičnu*¹⁵ zemlju koja bi vrlo rado odustala od evropskog puta. Kao najilustrativniji primer služi tekst u kojem komentator na satiričan način ismeva krhko evropejstvo većinskog biračkog tela u Srbiji.

(8a) *Kad bi Vučić bio iznerviran i razočaran do tačke da ritualno prekine pregovore sa EU i da kaže narodu da se Srbija neće više ponižavati jer se njeni naponi ne uvažavaju na ulicama bi bilo veselje kao kad smo pobedili Litvaniju u Atini u košarci (SRD18_1).*

Predstave *očajne, bespomoćne i ponižene* zemlje, koje se godinama konstruišu (videti Valić Nedeljković & Kleut, 2013) donekle su ublažene slikom *gorde* Srbije. Ova slika, kao odraz frustracije da je Srbija marioneta u rukama jačeg, posledica je aktuelnog konteksta koji je obeležila odluka premijera Srbije Aleksandra Vučića da otkáže dogovorene posete Vašingtonu i Briselu. Jedan analitičar opravdava potez premijera pod obrazloženjem da je „Srbija suviše popustljiva, a da zauzvrat ne dobija ništa“ i da bi u suprotnom izgledalo: „da smo poslušnici koji rade po tuđem diktatu odnosno da plešemo kako oni sviraju“ (SRI14_2). Diskurs novinara, naročito tabloidno orijentisanih, predstavlja veliku potporu u samoosvešćivanju predstavljanja samih sebe kao „robova i hipnotisane gomi-

¹⁵ „Evroskepticizam u osnovi podrazumeva protivljenje evropskim integracijama, a u Srbiji prerasta u širi pojam prezira prema premoći EU naročito u kontekstu rešavanja problema u vezi sa Kosovom“ (Kleut, Drašković, 2013: 132).

le“. Veoma ekspresivna (emotivna) funkcija u kolumnama ispoljava se u izricanju subjektivnog stava autora.

(9) *Dosta nam je sukoba i ratova sa moćnim svetom, ali šta mi treba da radimo da tih ratova i sukoba ne bi bilo?! Da se sami sebe ukinemo? Da se za ropsku porciju čvaraka odrekujemo svoje zemlje, prošlosti, budućnosti? Da prestanemo da budemo beslovesna siva masa, hipnotisana gomila koja poslušno ćuti radi u korist svoje nesreće?! (SRI19_1)*

Dakle, u novom kontekstu Srbija dobija sliku *samosvesne, dostojanstvene i neposlušne*, koja odbija da bude nečiji otirač. Ona je direktno preslikana iz političkog diskursa najvažnije političke figure u zemlji – Aleksandra Vučića.

(10a) *Moj posao nije da budem potrčko i da radim u interesu nekog drugog, već građana....neće me niko tretirati kao krpu. To bi bila uvreda za Srbiju (SRP14_4).*

(10b) *... naše je da mi uradimo ono što možemo...naš put je evropski put, ali to nije neka vrsta idolopokloničkog odnosa, to je jedan realistički pristup (SRD19_5).*

Vetar u leđa ovoj donekle izmenjenoj slici Srbije koja postaje važan faktor dala je poseta kineskog predsednika, gde sebe vidi kao strateškog partnera jedne od moćnih ekonomskih sila u svetu.

(11a) *Srbija je kičma kineske saradnje sa zemljama Centralne i Istočne Evrope zbog njenog jedinstvenog geografskog položaja (SRD16_10).*

(11b) *Kina iz Srbije kreće u ekonomski „napad“ na Evropu i posetu predsednika Si Đipinga Beogradu treba posmatrati u tom svetlu (SRBL17_3).*

S druge strane, u tekstovima sa izraženim kritičkim narativom mogu se naći tragovi predstava Srbije kao *izgubljene, duhovno i politički zaostale* zemlje koja još nije dorasla za demokratiju i koja mora da se konsoliduje:

(12a) *Srbija mora da se opredeli za ono što će joj obezbediti da se izvuče iz populiferinog položaja. Nama ne trebaju tutori nego prijatelji... Srbija mora da se posveti sebi, da jasno definiše svoju strategiju razvoja (SRBL14_9).*

(12b) *Kojim argumentima upozoriti da su uticaji Rusije i Kine uzdanice udbaško-palanačke Srbije, pretnja krhkoj demokratiji i građanskom društvu koje uporno tavori u embrionalnom psihofizičkom stanju (SRD17_1).*

Diskursom predstavljanja Srbije kao važnog faktora u odnosima svetskih sila, sopstvena javnost se prema kritičkom narativu ne mobilise za implementaciju standarda EU, već se ojačava superiornost vladajuće političke strukture.

4.4. Metafore evrointegracija

U okviru prethodnog istraživanja iz 2012. uočeno je pet metaforičkih konceptualizacija najčešće prisutnih u evrointegracijskom diskursu posmatranih medija: *metafora kretanja (i puta)*, *metafora kuće*, *metafora škole i metafora transakcije* (Drašković & Kleut, 2013). Radi se o procesima metaforičkih konceptualizacija koje su opisali Lejkof i Džonson (Lakoff & Johnson, 1980), a koje je u sličnom istraživanju evropskog diskursa u hrvatskim medijima dalje razradila Ljiljana Šarić (Šarić, 2010). Rezultati novog istraživanja pokazali su da nijedna od pomenutih metaforičkih konceptualizacija nije sasvim iščezla, ali se ne pojavljuju sve u istom obimu.

Najfrekventnija je i dalje metafora kretanja, kojom se proces predstavlja kroz model EVROINTEGRACIJE SU PUTOVANJE. Tako se u primeru (13a) metafora puta koristi da bi se potvrdila opredeljenost Srbije za učešće u procesu i njena namera da u toj opredeljenosti istraje.

(13a) – *Pitate me za EU, ja vam kažem, mi smo na putu ka EU. Ali, ako me u Briselu pitaju za Kinu, ja kažem – da, Kinezi su naši veliki prijatelji – rekao je premijer (SRI18_2).*

Put kao metafora dugotrajnog i zahtevnog procesa u primerima (1b–e) koristi se uvek kada akteri koji su deo birokratskog aparata EU ili međunarodne političke scene iskazuju podršku i nude pomoć Srbiji tokom njenog učešća u procesu. Na ovaj način kreira se ohrabrujuća predstava: Srbija u procesu evrointegracija nije sama i prepuštena sebi, ona ima *partnere* i *saveznike na putu*.

(13b) *Predsednik Vlade Republike Srbije zahvalio je ambasadorima Devenportu i Skotu na podršci koju pružaju Srbiji na evropskom putu (SRP13_2).*

(13c) *Ditman je naglasio da će Nemačka, zajedno sa drugim državama članicama Evropske unije i institucijama Evropske unije, i ubuduće podržati Srbiju kao pouzdan partner na njenom putu u Evropsku uniju (SR16I_13_6).*

(13d) ... *da je PLAC projekat jedna od ključnih platformi kroz koju je EU obezbedila vladi konkretnu pomoć i podršku na njenom evropskom putu (SRI14_1).*

(13e) *Poznavaooci prilika u EU konstatuju da je Slovačka već godinama unazad jedan od značajnih saveznika Srbije na evropskom putu* (SRD16_1).

U primerima (13f–i) referiše se na aspekt usmerenosti kretanja ka cilju u okviru procesa. Ovakve konceptualizacije najčešće se javljaju u diskursu političkih aktera koji predstavljaju Srbiju sa jedne i EU sa druge strane, referišući na opredeljenost i rešenost Srbije, ali i na dugotrajnost i zahtevnost procesa.

(13f) *On je naglasio da je Srbija na svom putu ka EU i da je odmakla u procesu pridruživanja Uniji* (SRB114_10).

(13g) *Strateški pravac Srbije i politika se ne menjaju, nastavljamo evropski put...* (SRP14_4).

(13h) *DEVENPORT: Srbija odmakla u procesu pridruživanja EU!* (SRI14_1).

(13i) *Davenport: Srbija uveliko na putu ka EU* (SRD14_3).

U prethodnom istraživanju zabeleženo je mnogo više primera u kojima je cilj kretanja konceptualizovan u formi metafore arhitekture, po modelu PRIDRUŽIVANJE EU JE ULAZAK U KUĆU. Novi uzorak beleži tek jedan takav primer (14a), u kojem je Srbija, sa ostalim zemljama iz regiona, simbolički smeštena u predvorje kuće koja predstavlja EU.

(14a) *... da se zemlje koje čekaju u predvorju EU – Srbija, Crna Gora, Albanija, Makedonija i Turska – neretko percipiraju kao donosioci problema...* (SRP16_1).

Model putovanja podrazumeva tri domena: domen izvora, domen puta i domen cilja. Nisu sva ta tri domena razvijena u istoj meri. Domen cilja procesa evropske integracije predstavljen je kroz različite metaforičke okvire – na primer, u kontekstu *pridruživanja* i kontekstu *škole* (Šarić, 2010). Proširenje metafore puta može dalje biti konceptualizovano kroz još konkretniju metaforizaciju PROCESA PRIDRUŽIVANJA KAO ŠKOLE. U okviru ovog koncepta jasno su podeljene uloge nastavnika koji zadaju zadatke i „učenika“ koji zadatke moraju da rešavaju. U primerima koje navodimo (15a–e), zadaci koji se pred Srbiju kao „učenicu“ postavljaju i koje ona mora da rešava su *reforme sistema, usvajanje propisanih standarda i preobražaj društva*.

(15a) *Prema njenim rečima, to je jedini put koji može dovesti do ostvarenja ciljeva kojima se teži a to je dostizanje evropskih standarda, jačanje institucija, vladavine prava, prosperitet građana Srbije* (SRI13_6).

(15b) *Ona je dodala i da se nada da će i zapadni Balkan ući u porodicu EU, jer bez toga, kako je ocenila, neće moći uspešno da se sprovedu reforme koje su zemlje regiona počele da sprovode* (SRI16_4).

(15c) *Ona je navela da se umor od proširenja ne sme koristiti kao izgovor, a da će brizna pregovora sa Srbijom zavisi od brzine sprovođenja reformi* (SRI16_4).

(15d) *Zato bi put u Evropu valjalo da „popločamo” poznavanjem prava i pravnog sistema država članica* (SRP14_6).

(15e) *Ispostavilo se da je proces proširenja najbolji instrument za preobražaj država u našem susedstvu, kažu za Danas u Ministarstvu spoljnih poslova Slovačke povodom predstojećeg predsedavanja te države EU* (SRD16_1).

Konceptualizacija škole uvek podrazumeva i proces evaluacije ispunjenih zadataka kojim se bave manje ili više strogi „nastavnici“, zahtevajući od „učenika“ predanost i posvećenost ispunjavanju zadatih obaveza, ali i poslušnost tokom procesa. U navedenim primerima (15f–i) može se prepoznati konceptualizacija EU kao stroge „nastavnice“, spremne da u slučaju neposlušnosti pribegne pedagoškim merama opomene i kazne.

(15f) – *Ako Beograd nastavi da pravi problem s isporukom troje radikala, svaka argumentacija dobija na snazi i više neće imati veze s Hrvatskom. Onda će Hag da zahteva od Evropske komisije da obustavi pregovore dok ih Srbija ne ispostavi Tribunalu – upozorava naš sagovornik* (SRP13_6).

(15g) *U javnosti su se pojavila mišljenja da bi Srbija mogla biti opomenuta zbog navoda tabloida da se iz EU finansiraju pokreti koji žele da izazovu nestabilnost u Srbiji, podseća RTV* (SRI16_1).

(15h) *Istovremeno, kao razlog eventualnog nezadovoljstva Beograda zbog odnosa EU prema srpskim vlastima pominje se slučaj Savamala, „zbog kojeg su srpski zvaničnici verovatno dobili packe iz Brisela“, iako je premijer juče izjavio da to nije sporna stvar* (SRD15_1).

(15i) *Srbija, ako želi da postane članica Unije treba da izabere određeni sistem vrednosti, a politički sistemi Rusije i EU se razlikuju. Stoga, Beograd treba da se uskladuje sa odlukama EU* (SRD19_1).

Poslednja među pobrojanim metaforama osmišljena je po modelu EVROPSKE INTEGRACIJE SU TRANSAKCIJA, u okviru koje je proces pridruživanja konceptualizovan kao poslovna razmena koja se odvija po principu ulaganja i očekivane dobiti. Za ovim sredstvom najčešće posežu protivnici ulaska Srbije u EU, argumentujući svoje opredeljenje tvrdnjama da u celom tom poslovnom poduhvatu Srbija mora da uloži mnogo i da dobit neće biti adekvatna ceni koja je za nju morala biti plaćena, te je takav slučaj i u izdvojenim primerima (16a–b).

(16a) *Podsetivši da je bilo kritika i komentara da je Srbija isuviše popustljiva, a da zauzvrat ne dobija ništa...* (SRI_14_2).

(16b) *Srbija bi morala da podrži sankcije prema Rusiji, jer EU već od nje traži da osudi postupke Rusije na Krimu. Šta će Srbima biti skuplje – da uđu u EU ili da sačuvaju dobre odnose s nama?* (SRI16_10).

5. Zaključak

Iz analiziranog korpusa jasno je da je, kao i u prethodnom istraživanju, ekspresivna (emotivna) funkcija u govorenom i u pisanom diskursu veoma izražena „u izricanju subjektivnog stava učesnika upotrebom markirane leksike i ocenjivačkih atributa koji u mnogome doprinose slikovitijem, sugestivnijem i upečatljivijem predstavljanju različitih političkih interpretacija, tako da se ono što je njima označeno više i jače doima, lakše i brže pamti“ (Drašković & Kleut 2013: 137). Diskurzivno predstavljanje Srbije, spram Evropske unije, s jedne strane, ima dosta zajedničkih odlika sa predstavama Evropske unije u odnosu prema njima. Okosnicu negativne predstave o EU u diskursu političara i državnika čine implicitni i eksplicitni konstrukti *prevrtljive, neodgovorne i neprijateljske* EU koja ne samo da *preti, kažnjava i ponižava, već i destabilizuje* Srbiju. Predstavnici EU koji se obraćaju političarima i građanima Srbije, međutim, predstavljaju Evropsku uniju kao i dalje *brižnu i spremnu za podršku*, ili, sa druge strane, kao *nezadovoljnu i strogu*. Među medijskim diskursima Srbija je preovlađujuće oslikana kao i dalje ponižena, ali i *gorda i dostojanstvena*.

Naša analiza ukazala je na pojavu novih diskurzivnih obrazaca koji u ranijem istraživanju nisu bili detektovani. Antievropski stavovi prema Uniji izražaj-

vaju se kroz otvoreni govor mržnje kao i kroz banalizaciju i spektakularizaciju teme evropeizacije što potvrđuje da je diskursna strategija udaljavanja, odnosno pojačavanja granica između „nas koji nismo u EU“ i „njih u EU“ još veća. Referišući na Van Dejkov argument o odnosima između medijskog diskursa i ideologije (Van Dijk, 1996: 84), ovo može da se posmatra kao potencijalno produbljivanje prepreka u procesu pridruživanja Srbije Evropskoj uniji.

Analiza pojmovnih metafora datog uzorka pokazala je da se ranije uočeni obrasci konceptualizacije Evropske unije kao uzora, onoga čemu se teži, nisu promenili i da su i dalje prisutni u medijskom diskursu srpskih medija. Metafora dugotrajnog i iscrpljujućeg putovanja ka željenom cilju na kojem se Srbija kao putnik susreće sa različitim preprekama i izazovima i dalje je prisutna, a brojni su i primeri u kojima se eksplicira podrška i pomoć saveznika u vidu predstavnika EU administracije. Ipak, predstava i ranije uočenog podređenog položaja Srbije u tom neravnomernom odnosu najbolje se vidi kroz metaforu škole u kojoj je EU stroga nastavnica spremna da kazni i udari packe, a proces pridruživanja za Srbiju treba da predstavlja modernizaciju kroz koju će od neuređenog postati uređeno i poželjno društvo.

Literatura

- Brigs, A. & Kobli, P. (2005). *Uvod u studije medija*. Clío: Beograd.
- Drašković, B. & Kleut, J. (2013). Diskursno predstavljanje aktera procesa evropeizacije u štampanim medijima. In Valić, Nedeljkić, D. & Kleut, J. (eds). *Evropa, ovde i tamo. Analiza diskursa o evropeizaciji u medijima Zapadnog Balkana* (pp. 127–139). Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- European Council. (2016). EU budget for 2017: Council sets out its position. Posećeno: 12. 9. 2016. URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/09/12-eu-budget-2017-council-sets-out-its-position/>
- Eurostat. (2016). Asylum statistics. Posećeno: 12. 9. 2016. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London, New York: Routledge.
- Frontex. (2015). *Annual Risk Analysis 2015*. Posećeno: 12. 9. 2016. URL: <http://frontex.europa.eu/publications>.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M. & Signorielli, N. (1986). Living with Television: The Dynamics of the Cultivation Process. In Bryant, J. & Zillmann, D. (eds.), *Perspectives in Media Effects* (pp. 17–40). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc., Inc
- Hall, S. (1997a). The Work of Representation. In Hall, S. (ed.), *Representation – Cultural Representation and Signifying Practices* (pp. 13–74). London: Sage.
- Hall, S. (1997b). Introduction. In Hall, S. (ed.), *Representation – Cultural Representation and Signifying Practices* (pp. 1–11). London: Sage.
- Jezernik, B (2007). *Divlja Evropa: Balkan u očima putnika sa Zapada*. Beograd: XX vek.
- Kancelarija za evropske integracije. (2015). *Evropska orijentacija građana Srbije*. Posećeno: 12. 9. 2016. URL: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/javno_mnjenje_decembar_15.pdf.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: XX vek.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Missing Migrants Project. (2016). *Tracking deaths along migratory routes worldwide*. Posećeno: 12. 9. 2016. URL: www.missingmigrants.iom.int.

- Šterk, K. (2001). Imaginarij Balkana. *Teorija in praksa*, 5/2001: 958–960.
- Šarić, LJ. (2010). Metaforički modeli u diskursu Evropske unije u hrvatskim medijima. In Vasić, V. (ed.), *Zbornik u čast Svenki Savić: Diskurs i diskursi* (pp. 301–322). Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Ženske studije i istraživanja.
- Valić Nedeljković, D. & Kleut, J. (2013). Metodološko-teorijski okvir istraživanja. In Valić Nedeljković, D. & Kleut, J. (eds.), *Evropa, ovde i tamo. Analiza diskursa o evropeizaciji u medijima Zapadnog Balkana*. (pp. 61–73). Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- Van Dijk, T. A. (1988). Semantics of a Press Panic: The Tamil 'Invasion'. *European Journal of Communication*, 3(2): 167–187.
- Van Dijk, T. A. (1996). Discourse, Power and Access. In Caldas-Coulthard, C.R. & Coulthard, M. (eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis* (pp. 84–104). London: Routledge.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
- Van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. In Schiffrin, D., Tannen, D. & Hamilton, H. E. (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (pp. 352–371). Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.

Brankica Drašković

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia

Dragana Prodanović

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia

Ksenija Pavkov

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia

ANTI-EUROPEAN DISCOURSE AND NEGATIVE IMAGE OF THE EUROPEAN UNION IN THE SERBIAN MEDIA

Abstract: *This paper presents the results of research on the representation of the process and actors of Europeanization in the Serbian media. The analysis included 243 texts sampled from 13 to 19 June 2016 in the online editions of the daily newspapers Danas, Informer, Politika and Blic. The Europeanisation in the paper was not observed just as a technical aspect of the process, it was rather widely perceived as a discursive practice used for explaining, describing and defining social and political activities. To determine the key mechanisms for creating the image of Europeanization and actors of that process, a method of critical discourse analysis is applied. Special attention was paid to the analysis of lexical constructs and metaphors used to describe the process of Europeanization. Since one of the goals of the paper was to determine to what extent the presentation of this process in the media discourse has changed in comparison with previous research from 2012, comparative analysis is used as a complementary method. The results show an increased Euro-skepticism in the media discourse and in the discourse of the actors of the process of Europeanization. The framework of the negative perceptions of the EU in the discourse of politicians and state officials is constituted by implicit and explicit constructs of unstable, fickle and irresponsible EU who threatens, orders, and humiliates. Extreme anti-European opinions towards Europe are expressed through the open hate speech and the banalization and spectacularization of the topic. Analysis of conceptual metaphors in the sample showed that the previously observed patterns of conceptualization of the European Union as a model to follow has not changed and that they are still present in the media discourse of Serbian media.*

Keywords: *Europeanization, media representations, media discourse, media, Serbia*